

מחוז סיני משנה אסטרטגיה - האם תעלת סואץ והישראלים על הכוונת?

תומר נווה ויורם שוייצר

בחודשים האחרונים ביצעה שלוחת דאע"ש במצרים, "מחוז סיני", שני פיגועים חריגים: ב-19 בנובמבר פוצץ שוב צינור הגז מישראל למצרים, וב-21 ביולי בוצעה התקפה משולבת על בסיס צבאי באזור ראבעה סיני, ולאחריה השתלטו פעילי המחוז על ארבעה כפרים סמוכים אשר שוחררו לאחר שלושה חודשי לחימה. הפיגוע בראבעה היה חריג ועלול להצביע על שינוי באסטרטגיית הארגון ומעבר ממגננה והישרדות לאקטיביות וייזום פגיעה ניכרת בכלכלה ובממשל המצרי – בין היתר באמצעות פגיעה בתעלת סואץ ובתיירות בסיני. נאום דובר דאע"ש מינואר האחרון וקריאתו למחוז סיני לפגוע בישראל עלול ליצור תפנית בסדר הקדימויות של השלוחה ולצרף את ישראל כיעד נוסף לפעילות, וזאת לצד מיקוד מאמציה העיקריים בצבא ובאזרחי מצרים. בהקשר הישראלי, יש לקחת בחשבון כי המחוז ינסה לממש את ההנחיה על ידי פגיעה בישראלים בסיני, כשישובו לפקוד את אתרי התיירות בחצי-האי.

ב-21 ביולי השנה הפתיעו לוחמי "מחוז סיני", שלוחת דאע"ש במצרים, את חיילי הצבא המצרי כשביצעו מתקפה משולבת על בסיס צבאי באזור העיירה ראבעה. בניגוד להודעות הצבא הרשמיות, שטענו למספר נפגעים נמוך, כתוצאה מהמתקפה נהרגו על פי חלק מהדיווחים כ-40 אנשי צבא וכ-65 נוספים נפצעו. לאחריה תפסו פעילי מחוז סיני אחיזה זמנית בארבעה כפרים סמוכים לבסיס וניסו להשליט בו מעין ממשל אסלאמי הלכתי. רק לאחר כשלושה חודשים הצליח הצבא המצרי לטהר את המרחב מפעילי 'המחוז', להחזיר לעצמו את השליטה על הכפרים ולשחררם. המתקפה המוצלחת של מחוז סיני בראבעה הייתה הרקע להכרזה הפומבית על אודות "כיבוש" הכפרים ומתקפת הסברה, שהתמקדה לראשונה בהפגנת סממני משילות של מחוז סיני בכפרים, דוגמת הנפת דגל, השלטת סדר ציבורי ודאגה לאספקת מזון. לצד זאת הודגשה בהרחבה פגיעת הצבא המצרי בתושבי הכפרים, שנועדה להמשיך ולגייס תומכים חדשים מקרב האוכלוסייה הבדואית בסיני.

המתקפה בראבעה הייתה חריגה במובן דפוס הפעולה והיקפה, לעומת מאפייני הפעילות בשנה האחרונה, אשר התאפיינה בעיקר בהטמנת מטעני נפץ, מיקושים, צליפות, פעולות פגע וברח וחסול משתפי פעולה. לכן, אפשר שפעולה זו מבטאת שינוי במגמות הפעילות של ארגון, מעבר לרמה הטקטית. חרף חולשתו הנמשכת מאז הושק המבצע הצבאי המצרי הנרחב למיגורו בפברואר 2018, מחוז סיני נמצא בתהליך של שינוי האסטרטגיה שלו ומעבר ממגננה והישרדות ליוזמה מבצעית ולפגיעה ניכרת בכלכלה ובממשל המצרי – באמצעות פגיעה בתעלת סואץ, בצינור הגז ובתיירות בסיני. השינוי משקף לאו דווקא את התחזקותו, אלא יותר מכך את הסתגלותו לפעילות הצבא המצרי נגדו ו"חישוב מסלול מחדש" כדי לייעל את פעילותו והשפעתו. ניסיונותיו החוזרים של הצבא המצרי להכיל את הטרור באזורים המדבריים הלא מאוכלסים לא צלח בשנים האחרונות, וכן כשלו מאמציו ליצור הרתעה מול הטרור. על כן, ספק אם יעלה בידו לבלום את המגמה החדשה, למרות שנראה שהוא נערך לכך. בהקשר זה יצוין כי מחוז סיני ממשיך לבצע מדי

שבוע תקיפות ופגיעות בחילי הצבא מצרים גם באזור הפעילות המרכזי שלו בצפון סיני, במרחב רפיח אל-עריש.

ובנוסף, לאור קריאת דובר ארגון דאע"ש העולמי מחודש ינואר האחרון למחוז סיני לפגוע בישראל, מצטיירת אפשרות לתפנית של מחוז סיני בהקשר לפגיעה ביעדים ישראלים, אשר נדחקו בשנים האחרונות לסדר עדיפות משני לעומת המאבק העיקרי בצבא מצרים ובאזרחיה, בעיקר בסיני. בתוך כך, הימנעות הארגון מפיגועים לאורך גדר הגבול עלולה להצביע על כוונה אפשרית לפגוע בתיירים ישראלים בסיני, כשיפתח מעבר טאבה (פיגוע שישרת גם את הפגיעה בכלכלת מצרים).

מחוז סיני "עולה להתקפה"

בשנותיו הראשונות, מאז הצטרף בנובמבר 2014 לרשימת הארגונים, או המחוזות, שהצטרפו לברית בהובלת 'המדינה האסלאמית', פעל 'מחוז סיני' באופן התקפי נגד הצבא המצרי, כשמתקפותיו הולכות וגוברות ואף מתרחבות בהיקף הלוחמים ומשך הלחימה, ביטוי לכך הייתה ההתקפה בינואר 2016, שבמהלכה ביצע לחימה שנמשכה יממה ובסופה אף לקח טנק מצרי כשלל. מאז תחילת "מבצע סיני" של צבא מצרים נגד פעילות הטרור הגוברת של מחוז סיני, בפברואר 2018, אימץ הצבא המצרי גישה התקפית יותר במלחמתו בטרור וכתוצאה נראה היה כי 'המחוז' נחלש במידה ניכרת. מספר פעיליו הצטמצם בחדות. בעוד שהערכות שונות אמדו בשנת 2017 את מספרם בכ-1,000 בשנת 2019 ההערכות צנחו לכ-500-600 פעילים בלבד. לכן נראה היה כי בשנים האחרונות נאלץ המחוז לנקוט אסטרטגיה הגנתית, שבמסגרתה כמעט לא פעל נגד ישובים כפריים, אלא התבסס באזורי הדיונות השוממים מדרום מערב לאל-עריש, שבהם יכול היה לשרוד ולהימנע מהכרעה על ידי הצבא המצרי וכל כן גם בממוצע הפיגועים החודשי נרשמה ירידה. בעוד בשנת 2017 נאמד ממוצע הפיגועים החודשי בכ-55, בשנת 2018 הוא צנח בכ-40 אחוזים לממוצע של כ-35 פיגועים בחודש, ובשנת 2019 לממוצע של כ-25 התקפות - רובן נועד להדוף את פעולות הנגד של הצבא. עד לפעולה ברבאעה, דפוסי הפעולה התכופים כללו הנחת מטענים, פגיעה בדחפורים ורכבי לוחמה אלקטרונית נגד מטענים שפועלים בראש הכוחות המתמרנים.

מכאן, שהמתקפה על המחנה בראבעה מצביעה על אפשרות לשינוי אסטרטגיה: היעד שנבחר, בסיס צבאי בעומק שטח בנוי, מחייב הערכות לוגיסטיות מורכבת ורשת סייענים מפותחת, ויתרה מזו – המתקפה תוכננה להיות מתמשכת ולא בדפוס "פגע וברח", שאפיין את מתקפות המחוז בשנים האחרונות. זאת ועוד, מעטפת ההסברה לאירוע בערוצי הטלגרם המזוהים עם 'מחוז סיני' כללה פרסומים כמעט בזמן אמת מהשטח, הצגה מגמתית של "פגיעת הצבא בתושבים" וצילום "סממני המשילות" בהרחבה. אלו העידו על מאמץ מיוחד לרכישת לב התושבים. למרות שנטילת האחריות הרשמית לפיגוע לא הייתה מידית, ועל אף שרוב מאמצי ההסברה פורסמו בתקשורת המקומית בסיני ולא בערוצי התעמולה הרשמיים של דאע"ש. הצלחת הפיגוע בראבעה, כ-40 ק"מ בלבד מתעלת סואץ, עלולה לעודד את 'המחוז' לנסות ולהרחיב את התפשטותו לאזורים הכפריים הקרובים יותר לתעלה, ובראשם הישוב גלבאנה, שבו פורסמו כבר עדויות לפעילויות חמושים. מרחב זה, המצוי כ-15 ק"מ מהתעלה, יאפשר למחוז לאיים על התעלה ולגרור אזרחים נוספים למעגל האלימות, שכן בתחילת נובמבר השנה פירסם 'מחוז סיני' כי תשתיותיו פרוסות מרפיח ועד קנטרה.

נראה כי הצבא וכוחות הביטחון המצריים ערים למגמה זו ובחמשת החודשים האחרונים הואצו פעולות הסיכול נגדה. משרד הפנים המצרי הגביר את מספר הפשיטות והסריקות באזור ביר אל-עבד ומאז המתקפה נפרסו מחסומים חדשים של הצבא גם באזורים שבהם לא הייתה נוכחות קבועה. ככלל, ניכר כי הצבא תגבר את המרחב בחטיבה נוספת, שהועברה ממזרח סיני אל המרחב הצפון המערבי של חצי-האי במטרה לבלום את "גלישת" מחוז סיני מערבה.

במקביל, ניכר כי המחוז מחזק את כוחו במרכז סיני: בעקבות הקמת החומה סביב דרום אל-עריש וחיזוק האחיזה הביטחונית המצרית שם ולאורך צינור הגז בצפון סיני – מטרה נחשקת לפגיעה, כפי שהומחש ב-19 בנובמבר - מחוז סיני מרחיב את נוכחותו באזורי ההרים של מרכז סיני, ג'בל מע'רה וג'בל יעלק. ניסיונו להגביר את נוכחותו שם נועדה לאפשר "ציר עוקף" לאחיזה הצבא ומרחבי פגיעה חדשים. בעקבות פעילות זו ניכרת עליה במספר ההיתקלויות בין הצבא למחוז במרחב ובלחימה נגד השבטים המשמשים כפרוקסי של הצבא.

ישראל כיעד לפיגוע

מאז 2012 נמנע מחוז סיני (בגלגולו הקודם "אנצאר בית אל-מקדס", שהיה מזוהה עם אלקאעדה בטרם נשבע אמונים לדאע"ש) מפגיעה בישראל והסתפק בירי רקטי ספורדי לעברה, לרוב כתגובה על מה שבראיתו היו תקיפות של ישראל נגדו. זאת, חרף יכולתו לבצע פיגוע לאורך גדר הגבול, שכן לארגון נוכחות קבועה בגבול ישראל מדרום לרפיח - מרחב בו הוא מתעמת באופן קבוע עם שבט התראבין. נאום דובר דאע"ש מינואר האחרון וקריאתו לפגוע בישראל עלול ליצור שינוי בסדר העדיפויות של המחוז ולצרף את ישראל כיעד לפעילותו, בנוסף למיקוד המאמצים בצבא ובאזרחי מצרים. יתכן כי המחוז ישאף למלא את ההנחיה תוך הישג משמעותי כפגיעה בישראלים בסיני. סגירת מעבר טאבה בשל מגפת הקורונה בראשית מארס שללה אפשרות זאת, אך לאחרונה עומד שוב נושא פתיחת מעבר טאבה לישראלים על הפרק ויש לקחת בחשבון כי כאשר יפתח הגבול וישראלים יחזרו לפקוד את חופי סיני, יגבר גם רצון הארגון לפגוע בהם.

סיכום ומשמעויות

בחודשים האחרונים ניכרים שינויים באסטרטגיה-רבתי של מחוז סיני, שעיקרם מעבר מאסטרטגיה הגנתית-הישרדותית למהלכים יזומים המכוונים לפגוע בנכסים אסטרטגיים של מצרים, בעיקר ביעדים כלכליים. שינויים אלו אינם מעידים על התחזקות המחוז אלא על שינוי בסדרי העדיפויות – ריכוז יכולות ומאמצים לגריפת הישגים בעלי השפעה תודעתית וכלכלית בכיוון תעלת סואץ, ודרומה למרכז סיני, משם יקל עליו לבצע פיגועים בדרום סיני, או באזורים הסמוכים למרכז תעלת סואץ, שכיום הם פחות מוגנים. הצבא המצרי, המודע לאיום המתהווה, עוסק בחודשים האחרונים בשינוי היערכות, לצד הגברת היוזמה ההתקפית וניהול הגנה ניידת. אולם, אם על פי ניסיון השנה האחרונה, היערכות זו אינה מצליחה לבלום ביעילות את מגמות ההתפשטות של המחוז, כפי שהוכיחו המתקפות על ראבעה ועל צינור הגז.

האיום הגובר על נכסים אסטרטגיים מצריים לצד מגמת הנורמליזציה בין ישראל לבין מדינות ערב, יוצר כר נרחב לשיפור שיתופי הפעולה הביטחוניים בין המדינות, מתוך אחדות אינטרסים. פגיעה בישראלים בדרום סיני, כשיפתח מעבר טאבה, הינו תרחיש שיקשה על מצרים וישראל להתמודד עם תוצאותיו, בעיקר אם יתרחש אירוע חטיפה או הוצאה להורג של אזרחים ישראלים

(בסגנון הנודע לשמחה של דאע"ש). לכן על ישראל לבוא בדברים עם המצרים כדי לתאם מענה יעיל ומהיר לתרחישים מעין אלו, ולסייע בשיפור האבטחה המצרית וגיבוש המענה הנדרש.

* תודת המחברים לאביעד מנדלבאום על סיועו בכתיבת המאמר.